

יחסים של הורים, מורים וחברים כמנבאים של התנהגויות סיכון ורווחה נפשית בקרב מהגרים ובני נוער ילידי ישראל:

תקציר:

מחקר זה בוחן את תפקידם של הורים (פיקוח, מעורבות ותמיכה בבית הספר), מורים (תמיכה) וחברים (עודף- זמן בבילוי עם חברים, דחייה חברתית בבית הספר) בניבוי התנהגויות סיכון (עישון ושתייה) ורווחה נפשית בקרב 3499 מתבגרים שנולדו בישראל ו- 434 מתבגרים מהגרים בגילאים 11, 13 ו- 15, בסקר הבינלאומי להתנהגות-בריאותית בילדים בגילאי בי"ס - WHO - 2006. ניתוח משוואות מבניות (SEM) הראה כי עבור בני נוער ילידי ישראל, בקנה אחד עם ספרות התפתחותית קודמת, לכל שלושת מערכות היחסים, הורים, מורים וחברים – יש השפעה משמעותית על השניים- רווחה נפשית והתנהגויות סיכון. עם זאת, לבני נוער עולים, סביבת בית הספר (תמיכת הורים בבית הספר, תמיכת מורה ויחסים עם חברים) הייתה זו שהוכיחה את עצמה כמנבא משמעותי של התנהגויות סיכון ותוצאות בריאות נפשית. ממצאים אלה מצביעים על כך שבית הספר מהווה תמיכה חברתית חשובה בבריאות וברווחה הנפשית של ילדי-בית ספר עולים.

מבוא:

מחקר זה בוחן את התפקיד של יחסים עם הורים, מורים וחברים בפיתוח התנהגויות סיכון (עישון / שתייה) ורווחה נפשית בקרב בני נוער ילידי הארץ ועולים, בישראל. השאלה היא, האם מודלים התפתחותיים מסורתיים, המדגישים את החשיבות של יחסי הורה וחברים על רווחה בגיל התבגרות, יתכן ויהיו רלוונטיים לבני נוער עולים, או האם הם צריכים להיות מותאמים לילדים שהוריהם עלו לארץ חדשה. התפקיד של יחסי הורים וחברים ברווחה בגיל ההתבגרות וההתפתחות של התנהגויות סיכון נחקר היטב. תמיכה הורית ופיקוח הורי גבוה נמצאו כקשורים באופן שלילי לצורות שונות של התנהגויות סיכון, הכוללות שימוש בסמים, עישון ואלכוהול (Barnes, Reifman, Farrell, & Dintcheff, 2000; Dick et al., 2007; Lifrak, McKay, Rostain, 1994; Steinberg, Fletcher, & Darling, 1994; Alterman, & O'Brien, 1997). בנוסף, מעורבות הורית, ציפיות ותקשורת יכולים לפעול כגורמי הגנה נגד התפתחות של התנהגויות סיכון (Leventhal & Brooks-Gunn, 2000; Otten, Harakeh, Vermulst, Van Den Eijnden, & Engels, 2007; Resnick et al., 1997; Simons-Morton, 2004; Chen, Abroms, & Haynie, 2004).

דיון הקיף את החשיבות היחסית של יחסי הורים לעומת חברים. יחסים עם חברים משפיעים על מגוון רחב של התנהגויות סיכון הכוללות אלכוהול, שימוש בסמים, ופעילות מינית (Alexander & Hickner, 1997; Beal, 1994; Ausiello, & Perrin, 2001; Gerrard, Gibbons, Zhao, Russell, & Reis-Bergan, 1999; Steinberg et al., 1994). הם בדרך כלל כבר נחשבו כבעלי השפעה בכיוון הפוך לתמיכת הורים (Wills, Resko, Ainette, & Mendoza, 2004), במערכות יחסים עם בני גילם העוסקים בהתנהגויות סיכון, גדלים הסיכויים למעורבות המתבגרים בהתנהגות מסוכנת. יחסים עם חברים עשויים להיות מנבאים טובים יותר להתנהגות נוער מסוכנת מאשר השפעה הורית (Brook, Whiteman, Czeisler, Shapiro, & Cohen, 1997; Gerrard et al., 1999). מהעבודה של דובואה (DuBois, Bull, Sherman, & Roberts, 1998; DuBois, Burk-Braxton, Swenson, 1999; Tevendale, & Hardesty, 2002; DuBois, Felner, Brand, & George, 1999) עולה כי מה שעשוי להיות קריטי, הוא איזון בין תמיכת ההורה ותמיכת חברים, כך שיחסים עם חברים יכולים להיות מזיקים במיוחד כאשר

תמיכה הורית חסרה. ביחס לרווחה נפשית, תמיכת הורים וחברים, כבר נמצאו באופן עקבי כקשורות בקשר הפוך להתנהגויות הפנמה כגון חרדה ודיכאון (Armsden, McCauley, Greenberg, & Burke, 1990; Dumont & Provost, 1999; Kraaij et al., 2003; Laible, Carlo, & Raffaelli, 2000; Vazsonyi & Belliston, 2006). פיקוח הורי נמצא גם כקשור להערכה עצמית גבוהה, שביעות רצון מהחיים ודיכאון נמוך יותר (Milevsky, Schlechter, Netter, & Keehn, 2007). מעניין לציין, כי מחקר אורך (Young, Berenson, Cohen, & Garcia, 2005) הראה כי תמיכת חברים הייתה מגנה כנגד תסמיני דיכאון בקרב בני נוער עם תמיכה הורית גבוהה אבל עלולה להוות גורם סיכון למתבגרים עם תמיכה הורית נמוכה. תמיכת חברים הייתה משמעותית יותר עבור בני נוער מבוגרים יותר. תמיכת הורים עלולה להשפיע גם על הבריאות הפיזית, כולל כאבי ראש, כאבי בטן, כאבי גרון, שיעול, הקאות, פריחות בעור ועצירות (Mechanic, 1980; Vilhjalmsson, 1994; Wickrama, Lorenz, & Conger, 1997). בקשר מפותל (curvilinear) בין יחסים עם חברים ותוצאות בריאות נפש הוכח, שלשני הקצוות (כלומר, בילוי זמן עודף עם חברים, או התנסות בדחייה חברתית או בדידות) יש השפעות שליליות, ואילו לתמיכת חברים או לידידות יש השפעה חיובית (Molcho, Gabhainn, & Kelleher, 1999–2007; Rigby, 2000; Turner, 1999).

ההשפעה של יחסי הורה-ילד על התפתחות יחסים חברתיים (Ladd & Pettit, 2002) הוסברה באמצעות תיאורית ההתקשרות (Michiels, Grietens, Onghena, & Kuppens, 2008), ובאמצעות התפקיד המתווך של כישורים חברתיים (Engels, Dekovic, & Meeus, 2002). מחקר מצביע במיוחד על הקשר, בין הפיקוח ההורי למעורבות עם חברים סוטים (Brown, Mounts, Lamborn, & Steinberg, 1993) ורגישות ללחץ אנטי-חברתי מחברים (Mounts & Steinberg, 1995). מאונטס (Mounts, 2000) זיהה מספר אסטרטגיות שהורים עושים בהן שימוש, המשפיעות על יחסי המתבגרים עם החברים, הכוללות הדרכה, ניטרליות, איסור ותמיכה. (Cleveland, Gibbons, Gerrard, Pomery, and Brody, 2005) מצביעים על כך שהתנהגות סיכון של מתבגרים, מושפעת על ידי משתנים הקשורים, אישיים ובין-אישיים. בני נוער מבילים זמן רב בסביבת בית הספר. מחקרים קיימים מראים כי תפיסות שליליות של בית הספר מנבאות מעורבות גדולה יותר התנהגויות סיכון, כגון שימוש בסמים, שתייה, היעדרות, בריונות בבית הספר / מריבות והשפעה שלילית על הרווחה הנפשית (Harel, 1999; Kasen, Berenson, Cohen, & Johnson, 2004; Laufer & Harel, 2003; Samdal, Wold, Klepf, & Kannas, 2000).

מחקרים מעטים בחנו את הקשר בין בריאות המתבגר, התנהגות סיכון ובית ספר (Chong, Huan, Yeo, & Ang, 2002; Demaray & Malecki, 2006). מחקר (LaRusso, Romer, & Selman, 2008) הבוחן את תפקידן של תפיסות בית הספר על שימוש בסמים ותסמיני דיכאון, הראה כי בני נוער אשר דיווחו יותר על תמיכת מורה נטו גם לדווח על הרגשה גדולה יותר של חיבור חברתי ופחות סימפטומים של דיכאון. תפיסות בית הספר (כולל רגשות של חיבור חברתי, אכפתיות וכבוד מהמורה) נמצאו כקשורות להתנהגויות סיכון כגון שימוש בסמים, עישון, שתייה, אלימות והיעדרות ולבעיות